

A' . ΚΕΙΜΕΝΟ
Γιώργος Ιωάννου, Το Γάλα
(απόσπασμα)

Γάλα έχω χρόνια να πιω. Μου λένε πως το απεχθάνονται κυρίως οι μπεκρήδες. Μισώ κατά βάθος τους μπεκρήδες και τα πιστά. Πολλούς παρόμοιους τύπους είδα στη ζωή μου και τους σιχάθηκα. Είμαι εξαιρετικά ευαίσθητος σ' αυτό το θέμα.

Τον καιρό της μεγάλης πείνας το γάλα, μαζί με μερικά άλλα τρόφιμα, ήταν η μεγάλη ιδέα μου. Δεν ξέρω πώς έγινε και τώρα το έχω ξεχάσει, χωρίς όμως να πάψω να το σέβομαι ως κάτι το ιερό. Η λησμοσύνη μου αυτή δεν οφείλεται στα πιστά. Παραχόρτασα ίσως και δόξα τω θεώ δεν έχω για πολλά χρόνια αρρωστήσει.

Τρεις ή μάλλον δυο φορές μας έδωσαν όλο κι όλο τότε γάλα με το δελτίο. Την τρίτη φορά πήγα αλλά ματαιώθηκε η διανομή. Πήγαινα σ' ένα γαλατάδικο μακρινό, στην άλλη άκρη. Το μοίραζαν απόγευμα, έπρεπε όμως να πας να πιάσεις ουρά σχεδόν απ' το μεσημέρι. Θυμάμαι πολύ ζωηρά την τρίτη και τελευταία μετάβασή μου στο ελεεινό αυτό γαλατάδικο.

Έφτασα νωρίς εκεί και μπήκα αμέσως στην ουρά, που ήταν κιόλας μεγάλη. Το χτεσινό πάθημα πολλών είχε γίνει μάθημα σε όλους. Το στρίμωγμα εξαιτίας και του κρύου ολοένα μεγάλωνε. Ο γαλακτοπώλης όμως δε φαινόταν ν' ανοίξει το γαλατάδικο. Στο μεταξύ έγιναν κάνα δυο επεισόδια λόγω της στενής επαφής μας. Παρ' όλη την πείνα, όπως θα θυμούνται ελπίζω πολλοί, άνθιζε και λουλούδιζε τότε στις ουρές το κολλητήρι.

Κάποια στιγμή ο γαλακτοπώλης με το καρότσι του φάνηκε. Έρχονταν όμως πολύ γρήγορα και τα γκιούμια χοροπηδούσαν. Σαν έφταξε κοντά, μας φώναξε: «Χύθηκε το γάλα στο δρόμο». Κανείς δε διαμαρτυρήθηκε. Έλεγαν άλλωστε πως είναι ταγματασφαλίτης. Τη νύχτα γυρνούσε και σκότωνε. Διαλύσαμε περίλυποι την ουρά και πήραμε τους δρόμους. Ήταν φανερό πως είχε τελειώσει κι αυτή η υπόθεση. Ήμουν απαρηγόρητος.

Στο γυρισμό άλλαξα δρομολόγιο για να μην ξαναπεράσω από κάτι πεθαμένους που είχα δει πρωτύτερα. Τους είχαν παρατήσει, ποιος ξέρει γιατί, εκεί που αρχίζει σήμερα η έκθεση κι ακριβώς στο σημείο, θαρρώ, όπου τώρα υψώνεται το τεράστιο μοντέρνο γλυπτό που εκφράζει, καθώς λένε οι ειδικοί, την αιώνια ορμή του ανθρώπου για πρόοδο και ανάταση. Ήταν ένα μεγάλο ορθογώνιο κασόνι και τους είχαν μέσα πρόσωπο με πρόσωπο.

Επιστρέφοντας αργά από άλλους δρόμους γρήγορα ξεχάστηκα κι άρχισα, όπως συνήθως, να ονειρεύομαι φαγητά. Τα φαγητά που τρώγαμε τότε ήταν κάτι απίστευτα πράγματα. Όλα έμοιαζαν με κάτι το προπολεμικό, μα κανένα δεν ήταν ακριβώς το ίδιο. Θαρρείς και το παν ήταν να διατηρηθεί η ονομασία. Για το κατσαμάκι όμως ονομασία ευγενική δε βρέθηκε. Θα 'ξιζε να γραφτεί μια μελέτη για τα φαγητά της κατοχής. Δεν αποκλείεται μερικά να γίνουν και της μόδας, όλα να τα περιμένεις. Τα πιο πολλά είχαν για βάση τους το καλαμπόκι. Είναι μυστήριο πράγμα από που ξεφύτρωσε ξαφνικά τόσο πολύ καλαμπόκι. Ακόμη και στις εκκλησίες αντίδωρο καλαμποκίσιο μοιράζανε. Όλοι έσπευδαν να πάρουν.

Θυμάμαι ένα σωρό γωνιές που είδα ανθρώπους να πέφτουν. Περνώντας τους ξαναφέρνω στη μνήμη μου λέγοντας μια ευχή. Αν ήμασταν άνθρωποι, θα 'πρεπε σε μερικά έστω σημεία να υπάρχει κάτι, ένα σημάδι για μαρτυρία και υπενθύμιση. Σε μια μεγάλη απεργία προπολεμική, εκεί όπου είχαν πέσει απεργοί, πάνω στα ξερά αίματα, οι φίλοι τους και σύντροφοί τους είχαν βάλει από μια τραγιάσκα κι ένα κουλούρι. Σχεδόν αμέσως, βέβαια, εξαφανίστηκαν αγρίως όλα αυτά. Πολλοί άνθρωποι έχουν πεθάνει στους δρόμους αυτής της πόλης.

Νομίζω πως με έχουν σώσει τα όνειρα, τα οράματά μου μάλλον. Τότε με είχε πιάσει μεγάλη μανία με το γάλα και το κακάο. Φανταζόμουν καζάνια ολόκληρα με γάλα και κακάο να τ' ανακατεύω με μια τεράστια ξύλινη χοντρή κουτάλα και να με τυλίγει η θεσπέσια εκείνη ευωδιά. Έριχνα, βέβαια, μέσα και άφθονη ζάχαρη, γνήσια, όχι ζαχαρίνη, που τόση ζημιά έκανε στην ερωτική ικανότητα πολλών. Ανεβοκατέβαζα συνεχώς τις δόσεις ώσπου στο τέλος μπούχτιζα, βαρυστομάχιζα

σχεδόν, απ' τα τόσο βαριά πράγματα που έτρωγα με το νου μου. Ο διεθνής ερυθρός σταυρός, ευτυχώς, μας μοίρασε μερικές φορές απ' όλα αυτά τα πράγματα. Τι έγιναν άραγε όλοι εκείνοι οι σεμνοί ξένοι που με τόση κρυφή συγκίνηση κοίταζαν εμάς τα παιδιά όταν πηγαίναμε να πάρουμε τα είδη; Πολλές φορές τους πρόσεξα να μου ζυγιάζουν πολύ παραπάνω κάνοντας μάλιστα και τον αυστηρό. Όλοι τους έχουν λησμονήσει. Αν σκότωναν ανθρώπους, θα ήταν σήμερα πασιγνωστοί, ίσως και δοξασμένοι. Αλλά τι να μας κάνουν τα τρόφιμα του ερυθρού σταυρού; Η τροφή ήταν μια καθημερινή υπόθεση που μόνο μια γεμάτη αγορά μπορούσε να τη λύσει. Γι' αυτό κι εγώ είχα καταφύγει στη φαντασία. Χρόνια και χρόνια, κι όχι μονάχα στην κατοχή, τέτοια ήταν τα νεανικά μου όνειρα. Όλο για φαγιά, για ψωμιά, για ρούχα και παπούτσια. Δε μου έμενε δυστυχώς καιρός ούτε ικμάδα για πράγματα υγιεινά και λεπτεπίλεπτα. Αργά το διαπιστώνω, τι κρίμα! Ενώ κάτι συνομήλικοί μου από χωριά ή πλουσιόσπιτα είναι σήμερα μέχρι λιποθυμίας λεπταίσθητοι — και τι ντροπή! — ακόμα και μπλαζέδες...

B' . ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Η μαρτυρία, το βίωμα, η εξομολόγηση τροφοδοτούν τα κείμενα του Ιωάννου. Αφού μελετήσετε το απόσπασμα, να γράψετε ένα ενδεικτικό χωρίο για κάθε περίπτωση.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Γιώργος Ιωάννου στα αφηγήματά του περιγράφει την καθημερινή ζωή των κατοίκων στην Κατοχή. Οι μνημονικές ανακλήσεις δημιουργούν συγκινησιακό κλίμα και αντλούν την δύναμη και την αξία τους απ' την προσωπική θέρμη, την ακρίβεια και την εξομολόγηση. Το κείμενο βρίθκει από μαρτυρίες και προσωπικά βιώματα, χαρακτηριστικά των οποίων είναι τα εξής:

Μαρτυρία: «*Σε μια μεγάλη απεργία... αυτής της πόλης*».

Βίωμα: Κεντρικό βιωματικό περιστατικό που περιγράφει ο συγγραφέας είναι η πείνα, και πιο συγκεκριμένα η διανομή τροφίμων με δελτίο.

«*Έφτασα νωρίς εκεί... κολλητήρι*».

Εξομολόγηση: «*Χρόνια και χρόνια... τι κρίμα!*».

Μονάδες 15

2. Στο απόσπασμα, που σας δίνεται, να εντοπίσετε τέσσερις διαφορετικές αφηγηματικές τεχνικές και να αναφέρετε τη λειτουργία τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Αφηγηματικές τεχνικές:

α) Συνειρμοί, με τους οποίους επιτυγχάνεται η αβίαστη σύνδεση δύο χρονικών επιπέδων, παρελθόντος – παρόντος. «*Τους είχαν παρατήσει... πρόοδο και ανάταση*».

β) Παρεκβάσεις: εμβόλιμα περιστατικά και σκέψεις που έρχονται αιφνιδιαστικά, διασπώντας τη ροή του κειμένου, για να επανέλθει ο συγγραφέας στο θέμα του. Με τις παρεκβάσεις οδηγείται σε νέους τρόπους οργάνωσης του αφηγηματικού υλικού, θρυμματίζοντας ηθελημένα τη χρονική και αφηγηματική αλληλουχία του κειμένου. «*Θυμάμαι ένα σωρό γωνιές... δρόμους αυτής της πόλης*».

γ) Ομοδιηγητικός αφηγητής: Με την πρωτοπρόσωπη αφήγηση και την εσωτερική εστίαση στα γεγονότα επιτυγχάνει την αμεσότητα της προσωπικής μαρτυρίας και

αυτοβιογραφείται με εξομολογητικό τόνο. Σε όλο το κείμενο επικρατεί η τεχνική αυτή.

δ) Αντιθέσεις: Μία απ' τις αντιθέσεις είναι εκείνη του γαλακτοπώλη – ταγματасφαλίτη και των «σεμνών ξένων». Παραστατική εικόνα της τραγικής κατάστασης που επικρατούσε με την απάνθρωπη συμπεριφορά και τον τρόπο που σκόρπιζαν οι ταγματасφαλίτες, σε αντιπαράθεση με το ρόλο του Ερυθρού Σταυρού στη γερμανική Κατοχή. Εκθέτει έτσι ο συγγραφέας ένα πικρό σχόλιο, επισημαίνοντας σαρκαστικά την απουσία της τιμής της ανάμνησης, την αγνωμοσύνη σε όσους πρόσφεραν πραγματικά.

Μονάδες 20

3. Η δομή του πεζογραφήματος του Γ. Ιωάννου θεωρείται στοιχειώδης σε αντίθεση με τους παλιότερους πεζογράφους. Να αναφέρετε τέσσερα στοιχεία του αποσπάσματος που τεκμηριώνουν τη θέση αυτή.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Ιωάννου απελευθερώνεται από τη δεσποτία του κεντρικού μύθου και της πλοκής. Το αφηγηματικό υλικό δεν οργανώνεται βάσει κάποιου σχεδίου σύνθεσης περιστατικών ή αναμνήσεων. Από το απόσπασμα διαφαίνονται συνειρμοί, παρεκβάσεις, απότομη εισαγωγή στο θέμα με παρέκκλιση από το τυπικό της δομής του πεζογραφήματος και ασύνδετες παράγραφοι.

Μονάδες 20

4. «Θυμάμαι ένα σωρό γωνιές που είδα ανθρώπους να πέφτουν. Περνώντας τους ξαναφέρνω στη μνήμη μου λέγοντας μια ευχή. Αν ήμασταν άνθρωποι θα 'πρεπε σε μερικά έστω σημεία να υπάρχει κάτι, ένα σημάδι για μαρτυρία και υπενθύμιση».
Να σχολιάσετε το περιεχόμενο του παραπάνω χωρίου σε μία έως δύο παραγράφους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο συγγραφέας στο συγκεκριμένο χωρίο επισημαίνει το χρέος της μνήμης. Είναι ένδειξη ανθρωπιάς από μέρους των ζωντανών να τιμούν τη μνήμη των νεκρών, ειδικά για τους νεκρούς και την πείνα της Κατοχής τα σημάδια της μνήμης θα είχαν διττή λειτουργία. Θα αποτελούσαν μαρτυρία του τόπου και του γεγονότος των θανάτων, αλλά και υπενθύμιση των αιτίων και συνθηκών των θανάτων στους μεταγενέστερους. Έτσι οι κατοπινοί θα φρόντιζαν για την αποτροπή της επανάληψης των λαθών του παρελθόντος.

Μονάδες 25

5. Πώς αντιμετωπίζεται η πείνα στο απόσπασμα του Γ. Ιωάννου και πώς στο απόσπασμα του Π. Γλέζου που ακολουθεί;

Πέτρος Γλέζος, Το διακοσάρι (απόσπασμα)

Περνούσαμε τις φριχτές ημέρες της σκλαβιάς. Οι Γερμανοί και οι Ιταλοί είχαν ρημάξει την χώρα, είχαν ρουφήξει κάθε ικμάδα της. Το πλήθος πεινούσε, γύριζε

απελπισμένο στους δρόμους σαν πεινασμένο σκυλί. Όλη την ημέρα μακάβρια ηχούσε η φωνή της πείνας σε όλη την πόλη.

Το διαμέρισμα που τώρα μέναμε ήταν ισόγειο, από τα παράθυρά του μπορούσαν να μας βλέπουν οι περαστικοί. Έτσι, φοβισμένα ματάκια μικρών παιδιών έσκυβαν και μας κοίταζαν, άπλωναν το χέρι προτείνοντας ένα δισκάκι για λίγο φαγητό, ένα ντενεκεδάκι για λίγο λαδάκι. Σχεδόν κάθε μεσημέρι η ίδια πονεμένη άγρια φωνή κάποιου μεγάλου ακουγόταν.

— Πεινάω, καλέ κυρίες μου, πεινάω!... Δομούτε, καλέ κυρίες μου, λίγο ψωμάκι. Δομούτε λίγο ψωμάκι...

Και φοβερό σπαραγμό αισθανθήκαμε κάποιο μεσημέρι, όταν ο αγαπητός μας νέος γιατρός ήρθε στο σπίτι μας, κρατώντας ένα μικρό φλιτζάνι, να ζητήσει δειλά δειλά λίγο λάδι.

— Η μητέρα πρήστηκε... Έπαθε αβιταμίνωση!...

Πεινούσαμε κι εμείς. Όμως κρατηθήκαμε με την βοήθεια του Θεού στη ζωή, εμείναμε σφιχτά ενωμένοι και στην πείνα και στο λίγο φαγάκι, που εξοικονομούσαμε. Έτσι μπορούσαμε να κάνουμε ακόμη κι ένα μικρό πιατάκι κόλλυβο στη μνήμη της μητέρας και να το πάμε κάτω στο Τρίτο Νεκροταφείο, το νεκροταφείο της Κοκκινιάς, όπου χιλιάδες οι φτωχοί κάτοικοι της πολιτείας και οι παρεπίδημοι κοιμούνται τον αιώνιον.

Λοιπόν, ένα πρωινό βγαίνοντας από το Νεκροταφείο είδαμε να φεύγει απ' αυτό ένας χλομός αδύνατος νέος, σέρνοντας παλιό κακοφτιαγμένο χειραμάξι. Κι όταν καλύτερα προσέξαμε, είδαμε με φρίκη μέσα στο χειραμάξι, διπλωμένη σχεδόν στα δυο, μεσόκοπη γυναίκα πεθαμένη. Ήταν ένας σκελετός, τα αραιά άσπρα μαλλιά της χύνονταν έξω από το χειραμάξι και τα λυμένα χέρια της κρεμασμένα κι αυτά έξω χτυπούσαν στις μεταλλικές ρόδες του χειραμαξιού και μαύριζαν.

Τρομάξαμε. Ένας Γερμανός στρατιώτης φωτογράφιζε το θέαμα.

— Πού πηγαίνεις, παιδί μου, την νεκρή; ερωτήσαμε κατάπληκτοι.

— Φεύγω, απάντησε, δεν την δέχονται εδώ. Κατοικούσε, λέει, σε περιφέρεια, στον Αιγάλεω, που δεν δικαιούται να θάβει τους νεκρούς του εδώ!...

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τόσο ο Ιωάννου όσο και ο Γλέζος περιγράφουν την περίοδο της γερμανικής Κατοχής στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα τη σκληρή πραγματικότητα της πείνας.

Στο *Γάλα* του Ιωάννου παρατίθενται τα γεγονότα από τη σκοπιά της παιδικής ψυχολογίας καθώς και ο ίδιος ήταν παιδί κατά την περίοδο αυτή. Κατόρθωσε να αποκλείσει από το έργο του κάθε ένταση και μελοδραματική νότα. Τα πάντα είναι χαλιναγωγημένα, ιδωμένα από κάποια απόσταση ικανή, να αμβλύνει τις οξύτερες χωρίς ωστόσο να άγει στην απάθεια. Ο συγγραφέας δε χάνει ποτέ, ακόμη και στις πιο σκοτεινές στιγμές, το χιούμορ του και την περιπαικτική του διάθεση.

Οι άνθρωποι στο *Γάλα*, με κεντρικό ήρωα το νεαρό αφηγητή, καθώς δεν είναι σε θέση να αντιδράσουν δυναμικά λόγω του φόβου προς τους δυνάστες, αποδέχονται με εγκαρτέρηση την κατάσταση και επιστρατεύουν τα οράματα και τη φαντασία ως μέσα αντιμετώπισης της στέρησης.

Σε αντίθεση ο Γλέζος παραθέτει την τραγικότητα της πείνας από ενήλικη μάλλον σκοπιά, με έντονο συναισθηματισμό, σκληρές εικόνες και σημασιολογικά φορτισμένες λέξεις.

Στο «*διακοσάρι*» οι Έλληνες της κατοχής απελπισμένοι, άλλοι στρέφονται στην επαιτεία εκλιπαρώντας την φιλανθρωπία των συνανθρώπων τους. Ενώ άλλοι, ανάμεσα σ' αυτούς και ο αφηγητής αντλώντας δύναμη από τη θρησκευτική τους πίστη, μένουν ενωμένοι αρκούμενοι στο ελάχιστο της τροφής.